

8 oktober 2010

Ensor te gast in Antwerpen Antwerpen, bruine markiezin en blonde maagd (Ensor, 1936)

**Tentoonstelling, Antwerpen, KBC-Toren, Scaldiszaal
8 oktober tot en met 3 december 2010**

Ensor is hot item vandaag, 150 jaar geleden is hij in Oostende geboren. Dat zullen we geweten hebben! Met meerdere tentoonstellingen in binnen en buitenland wordt en werd de grote meester in 2009 en dit jaar herdacht. Wij gaan de uitdaging aan en voegen er een tentoonstelling aan toe in de KBC-Toren in Antwerpen. We brengen een selectie uit de eigen KBC verzameling, aangevuld met enkele tekeningen en zeldzame grafiek uit het Museum Plantin-Moretus / Prentenkabinet in Antwerpen.

Ensor is één van de grote vernieuwers van de Belgische kunst gedurende het laatste kwart van de 19de eeuw, en naast Van Gogh, Gauguin en Munch, één van de uitvinders van de moderne kunst in Europa. Aanvankelijk vond hij aansluiting bij het impressionisme. Maar hij maakte zich los van deze stijl om met eigen creaties, zoals demonen, maskers en andere vreemde wezens een kunst te ontwikkelen die aanleunde bij het symbolisme, waarbij begrippen als dood, frustraties en maatschappijkritiek een grote rol speelden. Voor zijn stillevens, portretten en burgersalons, sloot hij aan bij de realistische traditie. Bovenal was Ensor de wegbereider van het expressionisme en het surrealisme.

James Ensor is in 1860 geboren, als zoon van een Britse vader en een Belgische moeder. Van zijn vader, die ingenieur was met een brede culturele interesse, erfde James de liefde voor literatuur en muziek. Zijn moeder verkocht in haar souvenirwinkeltje in Oostende schelpen, maskers en chinoiserieën, wat later voor Ensor een onuitputtelijke bron van inspiratie zal lijken. Zijn vader, zijn moeder, zijn zuster Mitche, zijn tante en enkele goede vrienden maken regelmatig het onderwerp uit van zijn kunst.

Ofschoon Ensor intussen een mythe is, werd zijn kunst gedurende de eerste periode van zijn loopbaan nauwelijks door een handvol belangstellenden geapprecieerd. Een kleine intellectuele elite schaarde zich rond Ensor, zoals de Belgische dichter, kunstcriticus en bijna Nobelprijswinnaar voor de literatuur Emile Verhaeren, en zoals de toenmalige rector van de Brusselse universiteit, Ernest Rousseau. Het is bij deze laatste dat Ensor een tijdje ingewoond heeft toen hij in Brussel studeerde aan de Koninklijke Academie, en die in zijn grafiek-oeuvre meerdere malen geportretteerd is. Ensor beleefde in Brussel een dubieuze periode, enerzijds werd hij gestimuleerd door de intellectuele omgeving van Ernest Rousseau, wetenschappers, kunstenaars, schrijvers en politici. Maar anderzijds revolteerde hij tegen het opgelegde conservatisme van de Koninklijke Academie van Brussel. Hij verliet dan ook op 20jarige leeftijd de Brusselse academie om zich opnieuw in Oostende te settelen en vastberaden zijn eigen visie een kans te geven.

Ensor heeft gedurende zijn lange leven weinig gereisd en Oostende slechts één keer voor langere tijd verlaten om naar Brussel te komen studeren gedurende drie jaar. Nadien pendelde hij tussen Oostende en Brussel. Ensor wordt dan ook vaak gelinkt aan zijn geboortestad Oostende en aan Brussel. Maar ook een stad als Antwerpen heeft een niet onwezenlijke rol in zijn leven gespeeld. Op iconografisch vlak zijn steden als Brussel en Oostende en hun weide omgeving door Ensor vaak in beeld gebracht. Van Antwerpen is er slecht één kunstwerk dat aan deze stad refereert, één van zijn meest gerenommeerde etsen "De Kathedraal". Deze kathedraal is een fictief gebouw, waarvan het koor ontleend is aan de kathedraal van Aken, de

grote toren geïnspireerd is op de toren van de Sankt Stephansdom in Wenen en in de kleine toren deze van de O.L.V. kathedraal in Antwerpen te herkennen is.

Eén van Ensors belangrijkste mecenasen was de Antwerpse industrieel François Franck. Franck was ook medestichter van de vereniging voor beeldende kunstenaars en kunstmecenasen "Kunst van Heden", waartoe Ensor uitgenodigd werd om te exposeren en die over zijn werk een grote retrospectieve georganiseerd heeft in 1905. Diezelfde vereniging organiseerde in 1921 een banket naar aanleiding van alweer een Ensor-tentoonstelling. Ensor heeft daar een zeer lovend betoog over Antwerpen gehouden, waarvan deze citaten getuigen:

"Op verheven toon spreken jullie mij over onze voorbije, hedendaagse en nog komende strijd! Ja, ik hou van de knappe Antwerpse schilders, ik hou van jullie haven wanneer de hese sirenen in de verte schreeuwen en de oude Schelde zachtjes deint; dan hoor ik alle stemmen van de zee zingen als ze al haar paarlemoer uithuilt of eindeloos haar opaal bezaaide vlakten uitspreidt."

"Antwerpen is voor mij de meest gastvrije onder de moeders, ik hef mijn glas ter harer ere!"

Intussen kan het Koninklijk Museum voor Schone Kunsten in Antwerpen uitpakken met de grootste Ensor-verzameling ter wereld. Een deel daarvan is verworven door schenkingen, onder meer door François en zijn broer Charles Franck. Maar ook het Museum Plantin-Moretus / Prentenkabinet is al vrij vroeg een verdediger van de kunst van Ensor. In 1923 hield Ensor een rede op een banket dat hem was aangeboden door "La Flandre Littéraire" en citeerde er onder meer dat dit Antwerpse museum reeds zijn volledige grafiekcollectie bezat.

Grafiek was voor Ensor een boeiende kunstvorm, maar ook een middel om te overleven en evenzeer om de minder gegoeden de kans te geven zijn kunst te consumeren. Zijn etsproductie nam in zijn oeuvre een aparte plaats in. Grafiek was voor Ensor een uitdaging om dit medium als zelfstandige kunst te evalueren, en het geen ondergeschikte rol toe te bedelen zoals zijn collega's kunstenaars, een Odilon Redon, een Fernand Knopff of een Felicien Rops, wel deden en de grafiek als boekillustraties gebruikten. Ensor bedreef de grafiek concurrerend met de schilderkunst. Hij slaagde er namelijk zeer goed in om de picturale kracht van het schilderspalet te vertalen in etsen en de droge naald techniek. Zijn grafische productie verraadt ook zijn bijzonder tekentalent. In 1935 schreef Ensor een tekst over graveerkunst, waaruit volgend humoristisch citaat zijn appreciatie voor deze kunst uitdrukt, hoewel hij op dat moment kwasi geen etsen meer maakte:

"De scherpe graveernaald van een goed graveerder is verwant met het floret van de schermer, met de verfijnde pen van de dichter, met de klauw van de bosuil, de zigzags van de bliksem, de tanden van de panter, met de diamant van de spiegelglassnijder en, van naaldje tot draadje, met het snelle over en weer gaan van de naalden van onze moeders, met de vlottende leidraad van de maagd, met het oog van de naald dat onze zusters nog kleiner maken."

In 1886 begon Ensor voor het eerst te etsen. Zijn prenten zijn in twee groepen onder te verdelen. De eerste groep, het resultaat van zeer intensief werk, kwam tot stand tussen 1886 en 1891 en betreffen 86 prenten die thematisch parallel lopen met de tekeningen en schilderijen uit deze periode. De tweede groep die ontstaan is na 1893 bestaat uit hoofdzakelijk reproductiegrafiek naar zijn eigen tekeningen en schilderijen. Na 1900 moeten zijn etsen aan kwaliteit inboeten. Ensor heeft in totaal 133 etsen gemaakt, in diverse maar beperkte oplagen gedrukt. Naast etsen heeft Ensor ook nog belangrijke litho's gemaakt.

De reeds eerder geciteerde "Kathedraal" was één van de eerste etsen die Ensor in 1886 maakte en meteen ook één van zijn belangrijkste. Hij geeft de kathedraal als een monumentaal gebouw weer dat in een tweede plan een massa mensen domineert. Het verticale en het statische van de architectuur vormt een uitgebalanceerd spanningsveld met het horizontale en het chaotisch bewegende van de mensenzee. Het concept van 'De massa' zal tot in de jaren '90 zijn kunst blijven bepalen. De massa verwijst naar de anonimiteit, net zoals we dat ook herkennen in Ensors absolute meesterwerk "De Intocht van Christus in Brussel". In die massa herkennen we mensen die zich schuilhouden achter een masker en zien we ook Christus of Ensor die zich met Christus vereenzelvigd. Ensor gebruikte het masker als een beeldspraak. Het masker verhuult het ware gelaat van de mens. Ensor heeft vaak kritiek gekregen en met een masker op of in de huid

van Christus kon hij anoniem de strijd aanbinden tegen de kleinburgerlijke mentaliteit in de maatschappij. Skeletten verbeelden de dood, maar evenzeer het verlies aan identiteit. Thema die de symbolisten en expressionisten wisten te inspireren. Eén van de mooiste werken uit deze tentoonstelling die deze gedachte symboliseren is het werk 'Pierrot et Squelettes'.

Op de affiche van deze tentoonstelling staat een zelfportret van Ensor afgebeeld. Hij heeft deze krachtige karakterschets in 1883 getekend. Op dat moment straalde hij veel vertrouwen uit en bleek zijn rol in de kunst van zijn tijd te kennen. Hij besepte al vroeg dat een individualist zoals hij geen gemakkelijke taak was weggelegd om het burgerlijke milieu van zijn talent te overtuigen. In dat jaar werd hij ook stichtend lid van de kunstenaarsgroep *Les Vingt*. Deze groep streefde ernaar avantgarde-kunst in Brussel te promoten en zich op die manier te verzetten tegen de klassieke openbare Salons. In het begin groeide Ensor mee met de groep, maar na enkele jaren kwam hij in conflict omdat hij zich vaak als kunstenaar misnoegd en miskend voelde. Maar toch bleef Ensor de groep trouw, omdat hij dank zij *Les Vingt* uit de beslotenheid van zijn eng burgerlijk milieu werd gehaald.

Na 1895 staakte Ensor het rebelleren en probeerde hij een modus vivendi te vinden. Zijn creativiteit nam af, maar zijn productiviteit bleef gestaag. Hij hernam vele onderwerpen van vroeger, maar schilderde ze milder en minder expressief. Zijn maskers, gedrochten en geraamten verbeeldden niet langer maatschappijkritiek, maar werden aangewend als grappige en speelse motieven in zijn kunst.

Wij brengen de tentoonstelling in een kabinet, in een zwarte box, die toelaat om in alle rust van Ensors veelzijdige talent te genieten.

Informatie:

KBC-Toren, Scaldiszaal

Hildegard Van de Velde

+ 32 3 201 92 71

+ 32 3 201 92 85

hildegard.vandevelde@kbc.be

Openingsuren:

maandag – woensdag: 9u00 – 16u30

donderdag: 9u00 – 19u30

vrijdag: 9u00 – 16u30

Gesloten in het WE en op 1 en 11 november 2010

Vrije toegang